

Liberber Paternalizm (Özgürlükçü Babacılık) ve Devlet Politikaları*

Libertarian Paternalism and Public Policies

Şebnem ÖZDEMİR¹

Yayın geçmişi:

Makale gelişi:
09.02.2022
Revizyon:
13.03.2022
Kabul tarihi:
14.04.2022
Yayımlanma tarihi:
30.06.2022

Anahtar kelimeler:

*Liberber Paternalizm,
Paternalizm,
Liberteryenizm*

Keywords:

Libertarian Paternalizm,
Paternalizm,
Libertarianism

Özet: Temelde, sosyal, siyasi ve ekonomik erkin kitleleri ikna etmek için iki yolu olduğu kabul edilir; zorlama (yaptırımlar, kısıtlamalar, cezalar, yasaklar vb.) ve teşvik (sübvansiyonlar, ödüller, indirimler, teşvikler vb.). Ancak bir üçüncü seçenek daha vardır ki bu seçeneği ne tam olarak zorlama ne de tam olarak teşvik olarak nitelendirmek mümkündür: Liberber paternalizm.

Liberber paternalizmin, özellikle son on yılda, dürtme ve seçenek mimarisi gibi kavramlarla beraber sıklıkla kullanıldığı sıklıkla görülmektedir. Liberber paternalizm, kitleleri arzu edilen davranışa yönlendirmek amacıyla ikna ederken paternalist (babacı) uygulamalar benimsenmesinin, bunu yaparken de kişinin seçim özgürlüğünün korunmasının mümkün olduğu fikridir. Paternalizm (babacılık) ve özgürlük kavramlarının bir araya gelmesi mümkün müdür? Liberber paternalizm bir oksimoron mudur; zorlama bir hayal midir? Liberber paternalizmin gerçek hayatta somut sonuçlar vermesi mümkün müdür?

Bu çalışmada, liberter paternalizm ve liberter paternalizm özelinde süregelen ahlâki, felsefi, ekonomik, siyasi ve sosyal tartışmalar incelenmiş, okuyucuya liberter paternalizm ile ilgili bütüncül ve kapsayıcı bir resim sunulmaya çalışılmıştır.

Abstract: It is basically accepted that social, political and economic power have two ways of persuading the public; coercion (sanctions, restrictions, penalties, bans, etc.) and incentives (subsidies, rewards, discounts, incentives, etc.). However, there is a third option that cannot be described as either strictly coercion or purely incentive: libertarian paternalism.

Especially in the last decade, libertarian paternalism is frequently used together with two concepts; nudging and choice architecture. Libertarian paternalism is the idea that it is possible to adopt paternalistic practices while persuading the people to guide the desired behavior, while maintaining the freedom of choice of the individual while doing so. Is it possible for the concepts of paternalism and freedom to come together? Is libertarian paternalism an oxymoron; is a dream? Is it possible for libertarian paternalism to produce concrete results in real life?

In this study, the ongoing moral, philosophical, economic, political and social debates regarding libertarian paternalism and libertarian paternalism are examined. An attempt is made to present a holistic and inclusive picture of libertarian paternalism to the reader.

“Aut libertatem aut mortem mihi da²”

Giriş

Türk Dil Kurumu'na göre paternalizm (babacılık), “devletin türlü sınıflar üzerinde babalık ederek bu sınıflar arasında denge kurmaya çalışması” olarak ifade edilmiştir (2020). Kişisel ve kamusal hayatta paternalizmin pek çok örneğine rastlamak mümkündür. Emniyet kemeri takma zorunluluğu, acile gelen bir hastaya doktor tarafından (kendisine sorulmaksızın) gereken müdahalelerin yapılması, uyuşturucu kullanımının yasaklanması ve benzeri pek çok uygulama paternalizme örnek olarak verilebilir. Kısaca, paternalizmde amaç (tıpkı bir ebeveyn gibi) kişinin / toplumun çıkarlarını ve refahını korumak ve artırmaktır. Özünde iyi bir amaca

¹ Doç. Dr. – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Sivas, Türkiye, SebnemOzdemirTR@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0421-0833

² “Bana ya özgürlük verin ya da ölüm.”

hizmet etmekte gibi görünse de, mantıken paternalizm, kişinin özgürlüğüne direkt bir müdahale olarak da görülebilir zira kişinin özgürce karar verme hakkı elinden alınmıştır. Dworkin, paternalizmin “uygulamalı etik”in önemli bir alanı olduğunu ifade eder ve şunu sorar: “bir devlet için hangi yetkilere sahip olmak meşrudur?” (2020).

Liberteryenizm ise siyaset felsefesindeki bir görüş ailesidir (van der Vossen, 2019). Van der Vossen’e göre liberteryenler, bireysel özgürlük ve özel mülkiyeti sonuna kadar savunur, sivil hak ve özgürlükleri (örneğin eşcinseller için eşit haklar), uyuşturucu kullanımının yasal olması, sınırların açılması, askeri müdahalelerin son bulması gibi özgürlükçü müdahaleleri desteklerler (2019). Liberteryenizm kişinin özgürlüğünü ve bireysel karar alma hakkını müdafaa eder. Liberteryenlere (liberterlere) göre devlet, sivil hak ve bireysel özgürlüklere hiçbir surette müdahale etmemelidir. Bu anlamda liberteryenizm, minarşizme yakın bir felsefedir. Minarşizmde de devlet sadece çok sınırlı bir alanda (bireyleri saldırlardan, suçlardan, hırsızlıktan, dolandırıcılıktan vb. korumak gibi) vatandaşı korumakla yükümlüdür.

Liberter Paternalizm, kişinin vazgeçme ya da devam etme hakkını elinden almaksızın - yani kişiye özgür seçim hakkı da vererek- erk sahibinin kişi adına karar almasını ifade eder. Terimin ilk olarak, hukuk alanında çalışan Cass R. Sunstein ve davranışsal içgörü / davranışsal ekonomi alanında yaptığı çalışmalarla 2017 Nobel Ekonomi ödülü kazanan Richard H. Thaler’in “Davranışsal Ekonomi, Kamu Politikası ve Paternalizm” isimli çalışması ile alanyazına girdiği söylenebilir. Bahis konusu çalışmada (2003) Thaler ve Sunstein liberter paternalizmi açıklamak için bir kafeterya yöneticisinden örnek verir. Yönetici kafeteryadaki yiyecekleri;

- Müşterilerin iyiliğini düşünerek, kendi düşüncesine göre mi ayarlamalıdır?
- Yiyecekleri rastgele mi koymalıdır?
- Yiyecekleri, obeziteye yol açacak (kalorili yiyecekler göz hizasında ve en ulaşılabilir yerlerde) şekilde mi kafeteryaya koymalıdır?

Thaler ve Sunstein (a) seçeneğinin en paternalist seçenek olduğunu belirtir; ayrıca yiyeceklerin hangi sırayla sunulacağı hiç kimseye dikte edilmemekte, hiç kimse seçim yaparken zorlanmaya maruz kalmamaktadır.

Thaler ve Sunstein’in kafeterya örneğinde görüldüğü haliyle liberter paternalizm, kişinin (ve/veya toplumun) haklarını, sağlığını, refahını korur; kişiyi, kendisi ve/veya toplum için en doğrusunu yapmaya yönlendirir. Ancak bunu yaparken herhangi bir ödül ya da ceza öngörmez, yasak ya da engel koymaz.

İnsan, kolektif yaşayan bir canlıdır; çağlar boyunca klanlar, cemiyetler, cemaatler, devletler, imparatorluklar kurmuş, büyük ve küçük çaplı sistemler geliştirmiştir. Tüm bu sistemler aslında bir kurgudur. Örneğin devletler, ülke sınırları, yasalar, şirketler, aile, hatta parasal sistem dahi bir kurgudur, insanoğlunun daha düzenli yaşamak (ve diğer pek çok sebep) amacıyla diğer insanlarla birlikte, kolektif bir şekilde yarattığı sistemlerdir. Her sistem kendi kuralı ile işler ve pek çoğunda mevcut erkin (çoğunlukla da devletin) direkt ya da endirekt bir müdahalesi vardır. Sistemlerin sınırları çoğu zaman yasalarla ve düzenlemelerle, bazen de gelenekler, kültür ya da benzeri enformel anlaşmalarla çizilir. Dolayısıyla insanın özgürlüğünün sınırları az ya da çok bellidir ve insanoğlu çoğu zaman doğumundan bu yana içinde bulunduğu sistemlerin özgürlüğü üzerindeki etkisini düşünmez bile. Örneğin neden reşit olma yaşı 18’dir? Her birey fiziksel, zihinsel ve ruhsal yönden aynı mıdır ki her bireyin yasal olgunluğa erişme sınırı 18 olmalıdır? Buna kim karar vermiştir ya da bir istisna mümkün ise bu istisna hangi şartlar altında yapılmalıdır? Benzer bir örnek “zaman” kavramı üzerinden verilebilir. Bir gün neden 10 değil de 12 saattir, neden 1 saat 50 değil de 60 dakikadır? Bunlar ve bunlara benzer sayısız örnek insanın kurguladığı sistemlere örnek verilebilir ve sorgulanabilir. Ve bu noktada şu çıkarımda bulunulabilir: Sistemlerin sistem olabilmesi için regüle edilmesi (düzenlenmesi) şarttır. Termodinamiğin ikinci kanunu şunu der: Kapalı bir sistemde entropi asla azalmaz. Her şey dağılmaya mahkûmdur. Bir bardak kırıldığında, içindeki su dökülmeye, cam kırılmaya, ev kirlenmeye mahkûmdur. Evren düzensizliğe gider ve entropiyi azaltmak için mutlaka dışarıdan

enerji vermek gerekir. Yani kırılan camı toplamak, (toplanabiliyorsa) suyu tekrar başka bir bardağa doldurmak gerekir ve bunları yapmak için de dışarıdan enerji vermek gerekir. Söz konusu insan davranışı olduğunda da termodinamiğin ikinci yasası değişmez. İnsanoğlunun meydana getirdiği sistemler de kendi kendine iyileşmez, hatta dışarıdan müdahale edilmediği sürece tüm sistemler dağılmaya mahkûmdur. Bu sebeple hiçbir rejim ve hiçbir “-izm” mutlak doğru değildir ve insanoğlunun refaha ulaşmasını garanti etmez. Nitekim refaha ulaşma umuduyla, tarih boyunca pek çok rejimin /-izm’in denendiği ve çöktüğü görülebilir. Günümüzde pek çok ülke tarafından benimsenen demokrasi rejiminin bile eleştirilecek pek çok tarafı vardır ve demokrasinin dahi mutlak “doğru rejim” olduğunu söylemek mümkün değildir.

Peki, tüm bu koşullar altında kanunsuz, düzensiz, müdahalesiz bir sistem ve buna paralel olarak da mutlak özgürlük mümkün müdür? İnsanoğlunun rasyonel olmadığı, tam bir homo economicus olmadığı, hataya, yanlışlığa ve kestirmeye meyyal, kuvvetli fiziksel dürtülerin yanı sıra, kin, şehvet, aşk, ihtiras vb. pek çok güçlü duyguya da sahip olduğu aşikâr bir gerçektir. Tüm gerçeklerin yanında her insanın aynı olmadığı, aynı zekâyâ ve aynı ahlâki değerlere sahip olmadığı, hatta aynı sosyo-ekonomik seviyede de olmadığı göz önünde bulundurulursa düzenlemelerin ve müdahalelerin gerekliliği tartışmasız şekilde kabul edilebilir mi?

Beşer şaşar. İnsanların kendileri ve toplum için her zaman doğru olanı yapmadıkları aşikârdır. Madde bağımlılığı, obezite, düşük finansal tasarruf oranı, yüksek kredi kartı borçları, gereksiz antibiyotik kullanımı, aşı karşıtlığı, aşırı hız yapma, geri dönüşüm yapmama ve daha pek çok sorun bireylerin ve genel olarak toplumun yaşam kalitesini düşürmekte, refahını azaltmaktadır. Temel olarak, irrasyonellik üzerine yaptıkları çalışmalar, 2002’de Kahneman’a, 2017’de ise Thaler’e Nobel kazandırmıştır. İnsanoğlu tahminde bulunmak konusunda iyi değildir, karar verirken kestirmeleri (heuristics) sıklıkla kullanır, bilişsel yanlılıklara/yanlılıklara (cognitive biases) sahiptir, duygusaldır ve öz kontrol anlamında çok da başarılı değildir. Ayrıca hızlı ve yavaş düşünme (Sistem 1 – Sistem 2) de rasyonel karar üzerinde etkilidir (Kahneman, 2011). Klasik iktisattaki rasyonel insan “homo-economicus” gerçek hayatta sadece bir hayal kahramanıdır.

“Ekonomi ders kitaplarına bakarsanız, homo economicus’un Albert Einstein gibi düşünebileceğini, IBM’in Big Blue’su kadar veri depolayabileceğini ve Mahatma Gandhi’nin iradesini kullanabileceğini öğreneceksiniz. Gerçekten mi? Ama tanıdığımız insanlar öyle değiller. Gerçek insanlar hesap makinesi yoksa uzun bölme işlemleri konusunda zorlanır, bazen eşlerinin doğum gününü unuturlar ve yılbaşı günü akşamdan kalma olurlar. Onlar homo economicus değildirler, onlar homo sapiens’tir.” (Thaler ve Sunstein, 2008, s. 6)

Klasik iktisat, insanların, hemen hemen her zaman kendileri için en iyi olacak seçimleri yaptığını varsayar ancak bu varsayımın yanlış olduğu (en azından tamamen doğru olmadığı) herkesçe kabul görmüştür. Seçim söz konusu olduğunda bilgi, zekâ, deneyim vb. pek çok unsur seçimin refah üzerindeki etkisini büyük oranda değiştirebilir. Tüm bu unsurlar seçimi yapanlarda eşit ya da adil miktarda bulunmadığı için mutlak özgürlük durumunda yanlış seçimlerin oranının artması kaçınılmazdır.

Bir derleme mahiyetinde hazırlanan bu çalışmada, liberter paternalizm ele alınmıştır. Derleme makaleler, “belirli bir konunun yararlı bir toparlanması” olup, araştırmacıların “alanlarındaki yenilikleri izleyebilmelerine” imkân verir (Herdman, 2006). Derleme çalışmalarının amacı “belli ve sınırlı bir konuda yayınlanmış araştırmaları birleştirerek ve karşılaştırarak okuyucuyu o konudaki gelişmeler hakkında aydınlatmaktır” (Yalgın, 2014). Bu çalışma dâhilinde de liberter paternalizm konusu tematik ve mümkün olduğunca kronolojik şekilde ele alınmaya çalışılmıştır.

Bir Kamu Politikası Aracı Olarak Havuç ve Sopa

Vedung, kamu politikası araçlarını “hükümet yetkililerinin sosyal değişimi destekleme ve etkileme veya engelleme girişimlerinde güçlerini kullandıkları teknikler bütünü” olarak açıklar (2010, s. 21) ve alanyazında taksonomiye iki temel yaklaşım çifti olduğu belirtir: “Seçim ve Kaynak Yaklaşımı (Choice versus Resource Approach)” ve “Maksimalist ve Minimalist Yaklaşım (Maximalist versus Minimalist Approach)” (2010, s.22). “Havuç ve Sopa” bu temel yaklaşımlardan “Minimalist Yaklaşım” a girmekte olup “Havuç ve Sopa” metaforu sadece kamu politikası alanında değil yönetim organizasyon alanı başta olmak üzere genel olarak sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir analogidir. Kamu politikası aracı olarak ele alındığında; havuç ödül, sopa ise ceza olarak basitleştirilebilir. Vermon, bu dikotomiye üçüncü bir unsur³ daha eklemektedir: Vaaz (sermon), yani bilgi vermek sureti ile ikna etme çabası (2010, s.30).

Minimalist yaklaşımda havuç, vergi muafiyetleri, sübvansiyonlar, teşvikler ve benzeri özendirme içerirken, sopa ise cezalar, yasaklar, ek maliyetler gibi caydırıcı uygulamaları içerir. Davranış bilimlerinde, havuç ve sopa dikotomisi ödül ve cezayı vurgularken, siyaset biliminde ise bu dikotominin, yumuşak ve sert gücü vurguladığı görülmektedir.

Yeni Bir Yaklaşımın Doğuşu: Liberter Paternalizm

İnsanoğlunun rasyonel olmadığı pek çok bilim insanı tarafından –çoğu zaman da ampirik (deneysel) kanıtlarıyla- sayısız kez ortaya konmuştur. Başta ekonomi olmak üzere pek çok sosyal bilimler disiplinde, insanoğlunun irrasyonel davranışları ile ilgili çarpıcı, çoğu zaman da eğlenceli ve enteresan sonuçlar ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Pek çok iktisatçı bu bulguların bazılarını şüpheyle yaklaşıyor ve insanların "gerçek dünyada" laboratuvarında yaptıklarından daha iyi seçimler yapabileceklerini düşünse de özellikle yüksek riskli gerçek seçimler üzerine yapılan araştırmalarda da çoğunlukla aynı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Thaler ve Sunstein, 2003). Thaler ve Sunstein herhangi bir zorlamanın söz konusu olmaması koşuluyla, bazı paternalizm türlerinin en ateşli özgürlükçüler için bile kabul edilebilir olması gerektiğini düşünür ve tür eylemleri “liberter paternalizm” olarak adlandırır (2003, s. 175).

Gerçek dünyada birileri sürekli olarak başka birileri adına karar vermek durumundadır; bu kaçınılmazdır. Örneğin bir butik işletmecisi vitrinini bir şekilde tasarlamak durumundadır, yani tüketicisi için ve/veya tüketicisi adına karar verir. Tüketicinin vitrini nasıl göreceği neredeyse tamamen butik işletmecisinin kararıdır. Thaler ve Sunstein, tamamen rasyonel bir dünyada tasarımın etkisinin çok az olacağını belirtir (2003, s. 176), zira insanlar (butik örneğindeki butik müşterisi gibi) zaten tasarımdan etkilenmeyecek, kendisi için en uygun, yani kendi faydasını maksimize edecek ürünü seçecektir. Ancak gerçek hayattaki pek çok çalışma (Samuelson ve Zeckhauser, 1988; Kahneman, Knetsch, ve Thaler, 1991; Hartman, Doane, ve Woo, 1991) göstermiştir ki Statüko Yanlılığı insanın karar verme mekanizması üzerinde ciddi etkilere sahiptir. Dolayısıyla varsayılan (default) seçenek oldukça önemlidir.

Türkiye’de, bireysel tasarruf seviyesinin artırılması amacı ile 27 Ekim 2003’te başlatılan Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) varsayılan seçeneğin önemine (ve elbette liberter paternalizme) verilecek en güzel örneklerden biridir. BES aynı zamanda statüko yanlılığına da örnek oluşturmaktadır. 1 Ocak 2017 itibarıyla da BES, Türkiye’de hem zorunlu hem de gönüllü katılım esasları ile uygulamaya alınmış böylelikle işverenler çalışanlarını otomatik olarak bir emeklilik planına dâhil etmeye başlamışlardır (Otomatik Katılım Sistemi – OKS). Uygulamaya göre otomatik olarak sisteme dâhil edilen katılımcılar sisteme girdikten sonra 2 ay içerisinde cayma hakkını kullanabilir ve sistemden kendi isteği ile çıkabilir.

³ Havuç, sopa ve vaaz (carrots, sticks, and sermons)

İnsanlar genel olarak emeklilik tasarrufu yapma konusunda pek başarılı değildir. Peksevim ve Akgiray insanları emeklilik tasarrufundan uzaklaştıran ve sıklıkla rastlanan davranışsal yanlılıkları (biases) ve kestirmeleri (heuristics), Mevcut Önyargı (Present Bias), Eylemsizlik ve Erteleme (Inertia and Procrastination), Kayıptan Kaçınma (Loss Aversion), Çerçeveleme ve Zihinsel Muhasebe (Framing and Mental Accounting), Tasarruf Kestirmesi (Saving Heuristics) ve Saf Çeşitlendirme (Naive Diversification) olarak sıralamışlardır (2019, s. 11). Bu kestirme ve yanlılıklardan (ve elbette başka nedenlerden de) dolayı insanların emeklilik için tasarruf yap(a)mamaktadır. Otomatik Katılım Sistemi, varsayılan (default) seçenek olarak çalışanları sisteme otomatik olarak kaydettiğinden dolayı -daha önce sisteme girmek için çaba harcamak zorunda olan- insanlar çoğu zaman sistemden çıkmak için çaba harcamak durumunda kalmakta, bu da sistemden çıkma oranını düşürmekte, dolayısıyla sisteme dâhil olan katılımcı sayısı gün geçtikçe artmaktadır (bkz. Şekil 1).

Young, John Stuart Mill'in paternalizme bakış açısını irdelediği çalışmasında, Mill'in temel olarak aşağıdaki dört temel gerekçeyle paternalizme karşı çıktığını belirtir (2009, s. 211):

1. *Yetkin kişiler (özellikle de hükümetler) kendi çıkarlarını diğerlerinden daha iyi bildikleri için -başkalarının bu çıkarları nasıl koruyacaklarını veya geliştireceklerini daha iyi bildiklerini gerekçe göstererek- diğerlerinin özgürlüklerine müdahale edememelidir.*
2. *Özgürlüğe yapılan paternalist müdahaleler hataya eğilimlidir (özellikle hükümetler tarafından yapıldığında) çünkü bu müdahaleler herhangi bir kişiyle doğrudan ilgisi olmayan genel varsayımlara dayanır ve bu nedenle, etkilenen kişilerin içinde buldukları koşullar bilinmediği için yanlış uygulamalara sebep verebilir.*
3. *Paternalist müdahaleler, kişisel özgürlüğe saygı göstermez.*
4. *Özgürlük bireysel karakterin gelişimi için oldukça önemlidir. Bu sebeple kişilerin karakterinin gelişebilmesi için kişilerin hata yapmalarına izin verilmelidir.*

Young, aynı çalışmasında Mill'in bu görüşlerini detaylı şekilde ele almış ve şu görüşünü net olarak ifade etmiştir:

“Sorumluluk her zaman ister bireyler ister devlet olsun, paternalist davranmayı üstlenenler üzerindedir ancak yine de paternalizmin katı sınırlamalara tabi olması gerekir. Ayrıca, maruz kalınacak zararın ciddiyeti veya feragat edilecek yarar; herhangi bir müdahalenin ne kadar kapsamlı olması gerektiği ve paternalist muamele görenleri bağımlı duruma getirmeksizin müdahale etmenin mümkün olup olmadığı da önemlidir” (2009, s. 227).

Thaler ve Sunstein ise paternalizme liberter bakış açısı ile bakmakta (ve elbette liberter paternalizmi savunmakta) ve (liberter) paternalizm uygulayıcılarına 3 yöntem önermektedir:

1. *Liberter paternalist çoğunluğun seçeceği yaklaşımı uygulamayı seçebilir. Ancak bu da şu sorunu doğurmaktadır; belki de çoğunluğun seçeceği seçenek yetersiz bir seçenektir ve toplumun toplam refahını artırmayacaktır. Ancak yine de en azından başlangıç noktasında çoğunluğun seçeceği yaklaşımı seçmek makul olabilir.*
2. *Liberter paternalist, insanları, seçimlerini açık bir şekilde (explicit) yapmaya zorlayacak bir yaklaşım seçebilir. Yani (sosyal) planlamacı toplam refahı nasıl artıracığından çok da emin değilse insanları seçim yapmaya zorlayacak bir strateji geliştirebilir.*
3. *Liberter paternalist, sistemden çıkma (opt-out) oranını en aza indirecek yaklaşımı seçebilir (örneğin bireysel emeklilik sistemindeki OKS uygulaması gibi) (Thaler ve Sunstein, Libertarian Paternalism, 2003).*

Thaler ve Sunstein “Davranışsal Ekonomi, Kamu Politikası ve Paternalizm” isimli bu çalışması Liberter Paternalizm kavramının doğuşunun ve yükselişinin başlangıcı olarak görülebilir. Thaler ve Sunstein bu çalışmalarında amaçlarının “seçenek özgürlüğünü koruyan, ancak hem özel hem de kamu kurumlarına, insanları onların refahlarını artıracak şekilde yönlendirme yetkisi veren bir yaklaşım olan liberter paternalizmi savunmak” olduğunu açık şekilde ifade etmişlerdir.

Liberter Paternalizm Bir Oksimoron⁴ mu?

2003 tarihli “Davranışsal Ekonomi, Kamu Politikası ve Paternalizm” çalışmalarının hemen ardından Sunstein ve Thaler bir çalışma daha yayınlamışlar ve liberter paternalizmin, birbiri ile çelişen iki kavramın (liberteryenizm ve paternalizm) bir araya gelmesi ile oluşmuş bir kavram –yani bir oksimoron- olup olmadığını irdelemişlerdir. Sunstein ve Thaler, çalışmalarında, liberterlerin özgürlüğü benimsediklerini ve bu sebeple paternalizme kucak açmadıklarını, paternalistlerin ise liberterlerden hoşlanmadıkları belirterek bu anlamda liberter paternalizmin aslında bir çelişki oluşturup oluşturmadığını sorgulamaktadır (2003). Sunstein ve Thaler’e göre liberter paternalizm, görece zayıf ve müdahaleci olmayan bir paternalizm türüdür ve genel olarak insanların refahını artırmak için gereklidir.

Sunstein ve Thaler, rastgele, kasıtsız, keyfi veya zararlı etkilerden kaçınmak ve uygun şekilde tanımlanmış, insanların refahını artırması muhtemel bir durum yaratmak amacı ile liberter paternalizmin benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır (2003). Örneğin bir liberter paternalizm örneği olarak karar verici tarafından uygulamaya konulan varsayılan kurallar ve seçenekler kişilerin ve genel olarak toplumun refahını belirgin (çoğu zaman olumlu) şekilde etkilemektedir. Pek çok alanda, insanların tercihleri genellikle kararsız ve kötü biçimlendirilmiştir ve bu nedenle başlangıç noktaları ve varsayılan kurallar oldukça bağlayıcı olabilir ve durumlarda amaç, rastgele, kasıtsız, keyfi veya zararlı etkilerden kaçınmak ve uygun şekilde tanımlanmış, insanların refahını artırması muhtemel bir durum yaratmak olmalıdır (Sunstein ve Thaler, 2003). Sunstein ve Thaler’e göre, liberter paternalizm sadece bir kavram değildir, aynı zamanda pek çok özel hukuk ve kamu hukuku alanını yeniden düşünmek için bir temel sağlamaktadır (2003).

Liberter Paternalizm: (Evet, Muhtemelen) Bir Oksimoron...

Sunstein ve Thaler’in 2003 yılındaki “Liberter Paternalizm bir Oksimoron Değildir” isimli çalışmasına, çalışmanın yayınlanmasından kısa bir süre sonra Mitchell tarafından yanıt gelmiş ve Mitchell liberter paternalizmin bir oksimoron olduğunu şiddetle savunmuştur. Mitchell, liberter paternalizmin şu 3 eksiği olduğunu savunmaktadır:

1. *Tercihlerin irrasyonel duyarlılık sergilediği durumlarda paternalizmin kaçınılmaz olduğu iddiasındaki mantıksal hata ve ampirik dikkatsizlik,*
2. *Liberter paternalizm fikrinin paternalistik tarafında, özgürlük yerine refah seçimini haklı çıkarmadaki başarısızlık,*
3. *Liberter paternalizmin yeniden dağıtıcı etkilerinin ihmal edilmesi* (Mitchell, 2004).

Mitchell, Sunstein ve Thaler’in aksini göstermeye yönelik tüm iddialı çabalarına rağmen, kişisel özerkliğe müdahale etmeden refahın iyileştirilmesine yönelik yeni bir düzenleyici yol sunmadıkları sonucuna vardığını ifade eder ve liberter paternalizmin oksimoron olduğunu savunur (2004). Mitchell’e göre, öncelikle, gerçek tercihlerini belirleme konusunda yetersiz insanlar zaten kendilerine sunulan (diretilen) vazgeçme hakkını gerçek anlamda kullanamayacaklardır, bu anlamda liberter paternalizm aslında sadece paternalizmdir. İkincisi, Sunstein ve Thaler’in yeterince irdelemediği ampirik çalışmalarda aslında iki tür hata vardır; seçim bağlamından kaynaklanan hatalar ve karar vericinin irade zayıflığından veya şimdiki

⁴ Oksimoron: birbiri ile tezat oluşturan iki kelimenin ya da kavramın bir arada kullanılması.

zamana odaklanmasından kaynaklanan öz-kontrol problemleri. Mitchell, Sunstein ve Thaler'in bu ayrımı yeterince iyi yapamadığını, bu hataların giderilmesi için tek tip değil, farklı çözümler önerilmesi gerektiğini savunur.

Mitchell, Sunstein ve Thaler'in ortaya koyduğu şekli ile liberter paternalizmin, bireyleri ve toplumu refah artırıcı bir yöne yöneltmekten çok, erk sahibinin (örneğin devletin) insanları, kendisinin en uygun gördüğü şekilde hareket ettirmek için insanların irrasyonel eğilimlerinden fayda sağladığını ifade eder. Evet, gerçekten de, liberter paternalizm rasyonel kişilere erk sahibinin kararlarını uygulamama hakkı veriyor ve onlara bir çıkış yolu sunuyordur ancak bu çıkış tamamen maliyetsiz olmayacak bu maliyet irrasyonel kişilerden rasyonel kişilere kayacaktır. Mitchell, ayrıca Sunstein ve Thaler'i şu sözlerle acımasızca iğnelemektedir:

“Amerikalıların öz denetimlerini geliştirerek daha sağlıklı olmalarını, daha akıllıca tasarruf etmelerini ve iyilik eylemlerini daha anlamlı hale getirmelerini sağlayacak programlara kim karşı çıkabilir, özellikle de bireylerin bu programlardan özgürce vazgeçebilecekleri söylendiğinde? Ancak liberter paternalizm argümanı, kararlı bir liberter perspektifinden sınırlı paternalizme yönelik dikkatlice oluşturulmuş bir argüman olmaktan ziyade, sezgileri istenen bir amaca yönlendiren bir “sezgi pompası” işlevi görmektedir. Kendini adamış davranışçılar olarak, Sunstein ve Thaler, şüphesiz, sezgisel düşünce tarzının, inançların ve tercihlerin yaratılmasıyla ilgili analitik düşünce tarzını gölgede bırakacağını pekâlâ biliyorlar. Başkalarını ikna etmeye çalışırken sıkıcı, analitik argümanlar yerine sezgisel olarak çekici argümanlar kullanmak genellikle daha akıllıcadır. Ve işte burada sahip olabileceğimiz şey, liberter paternalizmin nihai örneğidir: Sunstein ve Thaler, argümanlarını, liberter kişinin bilişsel sınırlamalarından yararlanarak onu liberter paternalizmin kendisi için gerçekten iyi olduğuna inandırmaya yönlendirmektedirler. Bu işe yarayabilir, ama belki de bu karşılık, bazı alçaltıcı işlevlere hizmet edecek ve liberterlerin, liberter paternalizmin arzu edilirliliği hakkında akılcı inançlar oluşturmalarına yardımcı olacaktır.” (Mitchell, 2004).

Sunstein, Thaler ve Mitchell'in ardından Salvat da liberter paternalizmin bir oksimoron olup olmadığını sorgulamıştır. Salvat'a göre “bireyler ne yaparsa yapsın, ikinci derece kararlar almak zorundadırlar, yani kendileri için eşit derecede çekici olan ancak başkalarının refahını etkileyen kararlar” (2008). Akabinde üç alternatif seçenikle karşı karşıya kalan birey ya seçimlerinin ikincil sonuçlarını umursamayacak ve rastgele hareket edecek, ya başkalarının iyiliğini gözeterek seçimlerini yapacak ya da başkalarını daha kötü duruma getirecek seçeneği seçeceklerdir. Salvat'a göre Sunstein ve Thaler seçim yapanların mutlaka başkalarının iyiliğini düşünecek şekilde davrandıklarını varsaymaktadır ki bu yanlış ya da eksik bir bakış açısıdır. Erk sahibinin (planlayıcının) planlamayanlara karşı mesleki veya ahlaki görevleri yoktur, dolayısıyla hayırsever olma yükümlülükleri de yoktur. İkinci olarak, Sunstein ve Thaler liberter ilkeleri ihlal etmeyecek şekilde paternalist bir sistem tasarlanabileceğini savunmaktadır ancak seçimler gönüllü olarak yapılmamışsa, seçme özgürlüğü bireysel özgürlüğe katkıda bulunmaz (Salvat, 2008).

Bu eleştirisine rağmen Salvat, Sunstein ve Thaler'in liberter paternalizm fikrini aynı zamanda kısmen de olsa savunur. Örneğin, organ bağışlarında zımni rıza gibi maliyetsiz ancak verimli varsayılan kuralların uygulanması hem pragmatik açıdan hem de liberal bakış açısından savunulmayı hak etmektedir (2008). Sunstein ve Thaler, çoğu zaman 'Devlete karşı Birey' dikotomisinin esiri olan liberalizmin yenilenmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuş, paternalizm ve bireylerin özgürlüğüne müdahale hakkındaki gerçek tartışmanın siyaset felsefesiyle sınırlı olmadığını zekice göstermişlerdir (2008).

Sunstein ve Thaler'in "Liberter Paternalizm bir oksimoron değildir" isimli çalışmasına karşılık Veetil, Sunstein ve Thaler'in paternalizm anlayışının 3 iddiaya dayandığını (yani; (1) paternalizm bazen kaçınılmazdır, (2) zorlayıcı olmayabilir ve (3) bireyler her zaman rasyonel karar veremezler) belirterek ilk iki maddenin doğru olmadığını üçüncü maddenin ise sorunlu olduğunu vurgular (2011).

Veetil, Sunstein ve Thaler'in bu çalışmasını metodolojik açıdan eksik bulmakta ve sağlam olmayan teorilere yol açtığını söylemektedir. Veetil'e göre liberter paternalizm serflığe (köleliğe) uzanan bir yoldur (2011). Dolayısıyla, liberter paternalizm tam anlamı ile bir oksimorondur. Liberter paternalizm fikrinin altında otokratik bürokrasi ve totaliter bir sistem yatar ve bu, Hayek'in "özgürlüğün bir 'ilke' olarak savunulması gerektiği" iddiasını bir kez daha vurgulamaktadır (2011).

Sunstein ve Thaler'in liberter paternalizm bakış açısını eleştiren bir başka isim de Rebonato'dur. Rebonato genel olarak liberter paternalizmin "liberter" anlamda yeterli olmadığını vurgular, bununla beraber liberter çözümün her zaman en çok arzu edilen çözüm olduğuna inanmadığını, aksine, bazı durumlarda paternalizmin daha çekici olabileceğine inandığını belirtir (Rebonato, 2014). Rebonato "bilgi engelleri"nden bahseder. Bilgi engelleri, bir bireyin zevklerini ve yeteneklerini keşfetmesine ve geliştirmesine engel olan engellerdir (2014). Kişi, kendini zenginleştirecek ve deneyimini artıracak etkinliklere muhtaçtır. Kitap okuyarak, matematik öğrenerek, müzik dinleyerek kendini geliştirmelidir. Ancak hangi kitaptan ya da müzikten hoşlanacağını ancak deneyimleyerek yani özgürce seçerek öğrenebilir. Rebonato, bir hükümetin önemli bir sorumluluğunun, vatandaşlarının bu bilgi engellerini aşmalarına yardımcı olmak olduğuna inanır. Eğitim, tiyatro ve opera sübvansiyonları, kitaplar için vergi indirimleri, utanmaz bir "Reith⁵"ci yayın politikası ve diğer birçok paternalist önlem, bu durumu düzeltmenin olası yollarıdır (Rebonato, 2014) ve izleyiciler çok sığ bir yerel maksimumda sıkışıp kalabilirler. İnsanlara keşfetme araçları verilmelidir.

"Thaler ve Sunstein'in kişiselleştirilmiş anekdotlardaki ustalığından esinlenerek (binlerce okuyucuyu kafeterya müdürü Caroline ve gelecekteki emekli Janet ile tanıştırdı), kendi gerçek hayat karakterimi göstermek isterim: köşedeki dükkândan iki şişe bira, bir paket cips, bir paket sigara ve şeker alan adam. Ona Mike dememe izin verin. Şimdi, eğer bu aldıkları Mike'ın "öğünü" olacaksa, Mike neden daha az paraya yağsız süt, iki muz, tam tahıl ekmeği ve elma almadı? Başından beri bu "sağlıklı" alışverişleri "gerçekten" yapmak istediği için mi, yoksa kasa önüne yerleştirilen şeylerin cazibesine karşı koyamadığı için mi? Sigaranın sağlıkla ilgili sonuçlarından haberdar olmadığı için mi? Muzun bir paket cipten daha besleyici olduğunu bilmiyor mu? Şüpheliyim. Ayrıca Mike'ın zihninde elmayı cipslerle, birayı sütle vb. karşılaştırdığından ve bir çeşit değiş tokuş (hesaplama) nedeniyle (hatalı ve önyargılı) "sağlıksız" alternatifi seçtiğinden şüpheliyim. Peki, Mike bu şeyleri neden satın aldı? Tabii ki, kimse gerçekten bilemez, ancak bir tahminde bulunacak olursam, Mike'ın bu alışverişinin en ikna edici açıklaması, bu seçimleri yapmanın kültürel, sosyal ve hatta belki de "sınıf" kimliğinin bir parçası olduğudur. Bunlar ailesinin, iş arkadaşlarının ve dostlarının tükettiği yiyecek ve içeceklerdir. Ve bu seçimler ve tercihler elbette yiyecek ve içeceklerle sınırlı değildir, Mike'ın izlediği TV programlarına, okuduğu gazetelere, uğraştığı boş zaman aktivitelerine vb. kadar gider. ... Şimdi, birçok bireyin, farklı seçimler yapmaları halinde daha sağlıklı, ekonomik olarak daha rahat ve daha ödüllendirici hayatlar sürdürebilecekleri konusunda hemfikir olabiliriz. Bununla birlikte, birçok "irrasyonel" seçeneğin

⁵ John Reith, BBC'nin ilk genel müdürüdür ve dinsel şevk, yüksek fikirlilik ve otoriterlik konusunda bir üne sahiptir (Bechler, 2019).

oluşumuna ilişkin sosyal ve kültürel açıklamam çok geniş değilse, bu zayıf seçimlerin açıklaması olarak ayırım gözetmeksizin "irrasyonel" dürtüsellğe ve çeşitli bilişsel önyargılara dayanan bir yapıyı benimsemek, en iyi ihtimalle yararsızdır ve en kötüsü zararlıdır.” (Rebonato, 2014)

Liberter Paternalizmden Seçenek Mimarisi ve Dürtmeye

Günümüzde liberter paternalizm, yumuşak paternalizm (soft paternalism), seçenek mimarisi ve dürtme terimleri ile beraber kullanılmaktadır. Bu terimlerin aynı çalışmada ele alınmaya başladığı çalışmanın Sunstein’in 2012’de yazdığı “Neden Dürtme? Liberter Paternalizmin Politigi” kitabı olduğu söylenebilir. Sunstein bu çalışmasında liberter paternalizmi savunur ve devletin vatandaşlarını korumak ve onlara iyi seçimler yapmaları konusunda yardımcı olmak için dürtme (nudging) teknikleri uygulamaları gerektiğini iddia eder (Sunstein, Why nudge? The politics of libertarian paternalism, 2012).

Sunstein’in kitabının girişi John Stuart Mill’in Zarar İlkesi ile başlar. Zarar İlkesine göre devlet ancak başkalarına zarar veriyorsa kişi(ler) üzerinde güç uygulayabilir, bireyin eylemi başka insanlara zarar vermediği sürece meşru kabul edilebilir. Bununla beraber insan hata yapmaya meyyaldır ve bu hatalar kişinin refahını azaltır, bireyin amaçlarına ulaşmasını engeller ve Sunstein’in "davranışsal piyasa başarısızlıkları" dediği durum ortaya çıkar. Davranışsal piyasa başarısızlıkları karşısında, dürtme en işe yarayacak seçenektir, en azından başkalarına zarar gelmemesi kaydıyla (Sunstein, 2012, s. 17). Bu noktada dürtme terimini açıklamakta da fayda vardır. Thaler ve Sunstein dürtmeyi, “insanların davranışlarını herhangi bir seçeneği yasaklamadan ya da ekonomik teşvikleri önemli ölçüde değiştirmeden, öngörülebilir bir şekilde değiştiren seçenek mimarisi” olarak tanımlar (2008). Dürtme, en özet ifade ile teoride bir fark yaratmayan, ancak pratikte fark yaratan uygulamalardır (Özdemir, 2019). Bu uygulamalar (dürtme) arasında, insanları varsayılan olarak organ bağışçısı olarak görmek, kalori alımını azaltmak için tabakların şeklini değiştirmek, tıbbi tedavilerle ilgili riskleri çerçevelemek, insanlara sigaranın sağlık üzerindeki sonuçlarını canlı bir şekilde hatırlatmak, tüketicilerin daha sağlıklı yemekler seçmesi için büfeleri düzenlemek vb. (Barton ve Grüne-Yanoff, 2015) sayılabilir.

Sunstein, paternalizm kelimesinin insanlar üzerin çok güçlü (ve olumsuz) duygular uyandırdığını ifade eder ve liberter paternalizmi katı bir paternalizm türü olarak değil bir tür yumuşak paternalizm olarak niteler. Yumuşak paternalizm, seçim özgürlüğünü koruması açısından daha zayıf ve özünde özgürlükçüdür ve bu bağlamda, yumuşak paternalizm, Zarar İlkesi ile de uyumlu olabilir (2012, s. 19). Paternalizmin bazı çeşitleri insanları cezalandırır ve ağır maliyetler yükleyebilir ancak yumuşak paternalizm daha çok duygusal maliyetler oluşturur. Bu anlamda dürtme bir yumuşak paternalizm aracıdır (s. 19).

Sunstein’e göre liberter paternalizm insanların hayatlarına olumlu anlamda dokunabilir; aynı zamanda bireysel özerkliği ve seçim özgürlüğünü de korumaktadır (2012). Bununla beraber devletlerin liberter paternalizm politikalarını uygulamaları beraberinde bazı pratik zorluklar da getirir. Sunstein ve Thaler bu pratik zorlukları da başka çalışmalarında da ele almışlar ve liberter paternalizm uygulamalarının uygulama esasları ve etiği ile ilgili argüman ve önerilerde bulunmuşlardır.

Gigerenzer, liberter paternalizmi, insanların kararlarını etkilemek için “dürtme” adı verilen bir çanta dolusu hileyi kullanan yumuşak paternalizmin bir çeşidi olarak niteler (2015), dürtmenin amacının insanları dışarıdaki düşmanlardan korumak olduğunu değil, insanı, insanın kendisinden, sistematik muhakeme hatalarından, ataletinden ve sezgilerinden korumak istediğini ifade eder. Gigerenzer, dürtme yerine etkin bir eğitimi yeğ tutar.

Gigerenzer'e göre dürtme ile liberter paternalizm de aynı değildir, dürtme bir tür yönlendirmedir. Gigerenzer, Thaler ve Sunstein (2003, 2008) gibi özgürlükçü paternalistler tarafından insanların rasyonelite eksikliğine dayanarak bu tür tekniklerin gerekçelendirilmesine itiraz eder (2015). Özgürlükçü paternalizmin politik felsefesi üç bölümden oluşur:

- *Amaç. Yardımsever bir seçenek mimarı (politika yapıcı), insanlar için neyin en iyi olduğunu belirler. Bununla birlikte, insanlara nadiren görüşleri sorulur çünkü insanların rasyonel olmadığı varsayılır.*
- *Mühendislik. Teşvik, zorlama veya eğitim olmaksızın insanların davranışlarını istenen yönde değiştirmek için dürtme uygulanır.*
- *Meşrulaştırma. Liberter paternalistler, hükümetlerin neden ilk etapta vatandaşlarını eğitmek yerine dürtme uygulamaları gerektiğini haklı çıkarmak için, insanların sistematik rasyonellik eksikliğini ve hatalarını unuttuklarını gösteren psikolojik araştırmaya başvururlar.*” (Gigerenzer, 2015)

Özetle, Gigerenzer, insanları dürtmek ya da liberter paternalizm uygulamalarına maruz bırakmak yerine insanları eğitmeyi önermektedir. İnsanlar risk konusunda bilgilendirilmeli, istatistiksel ve sezgisel düşünmeyi öğrenmeli, kısacası eğitilmelidir. Ve çok güzel bir soru sorar (2015): Evet, liberter paternalistler kendi görüşlerinin mutlak doğruluğuna inanmaktadırlar, peki ya başka çıkarları olan farklı bir siyasi parti iktidara geldiğinde ya da tütün ve fast-food endüstrisi milyarlarca dolarlık yatırım yaparak insanları kendi çıkarları doğrultusunda (dürttüğünde) ne olacaktır? Bu halde, insanları eğitmeden dürtmek, halkı çocuk yerine koymak ya da çocuklaştırmak demek değil midir (2015)?

Davranışsal İçgörü (Behavioral Insights) alanında yaptığı çalışmalarla Thaler 2017 yılında Nobel, Sunstein ise 2018 yılında Holberg ödülünü kazanmışlar. Liberter paternalizm ve liberter paternalizmin sıkı savunucuları olan bu iki araştırmacı ilgili Epstein'in de sıkı eleştirilerde bulunmuştur. Epstein, Thaler ve Sunstein'i birbirine bağlayan ortak unsurun, Neoklasik ekonomiyi tahtından indirmek isteği olduğunu bunu yaparken de liberter paternalizmi bir gündem maddesi olarak kullandıklarını belirtir (2018). Epstein, Thaler ve Sunstein'in bazı ampirik bulgulardan yola çıkarak politika oluşturma çabasının çok aceleci ve kuramsal boşluklarla dolu bir çaba olduğunu belirtir. Epstein, bilişsel önyargıların ve hataların varlığını inkâr etmemekle birlikte bu önyargı ve hataların (Epstein'in “Hobbescu⁶ hastalıklar” olarak tabir ettiği) bazı insani güdülerden (açgözlülük, şehvet, kıskançlık, aldatma, zorlama, istismar, cehalet, kayıtsızlık gibi) çok daha az önemli olduğunu vurgular (2018). Epstein, ayrıca, Sunstein ve Thaler'in konuyu ele alış şekillerini basit de bulmaktadır (2018); örneğin, Sunstein ve Thaler iş piyasası, ayrımcılık, siyasi baskılar vb. gibi konular ile ilgili değil de kafeterya düzenlemesi gibi basit konulardan örnek vermektedir, ya da metro istasyonuna gitmek isteyen birine yol gösterildiğinde, bunun gibi işbirliğini / yardımı bile paternalizm olarak kabul etmektedir.

Liberter Paternalizm: Savunma

Liberter paternalizm ile ilgili pek çok eleştiri arasından en öne çıkanlardan bazıları bu çalışma kapsamında ifade edilmiştir. Bu eleştirilerden bazıları arasında; liberter paternalizmin kişilere değil de erk sahibine fayda sağladığı, temelinde ciddi kuramsal boşluklar olduğu, gerçek sorunlar ya da ciddi kamu politika alanlarında değil de daha popülist alanlarda öne çıktığı, insanları eğitime seçeneği yerine onlara dayatma seçeneğini tercih ettiği, bireyin hata yaparak öğrenmesine engel olduğu gibi eleştiriler sayılabilir. Peki, liberter paternalizm gerçekten bu

⁶ Epstein “Hobbescu” (Türkçe okunuşu ile Hobbscu) tabiri ile Thomas Hobbes'a atıf yapmaktadır. “İnsan insanın kurdudur” cümlesi de -bazı kaynaklara göre- Hobbes'a aittir ve Hobbes bu sözü ile insanın vahşetini, kendi çıkarı için neler yapabileceğini ortaya koymaktadır.

zaman zaman acımasızlığa varan eleştirileri hak etmekte midir? Le Grand ve New liberter paternalizm üzerine şunları ifade etmektedir:

“Liberter Paternalizmin temel savunması, liberter paternalist politikaların, alternatif paternalist politikalara kıyasla refah ve özerklik üzerinde daha etkili olmalarıdır. Liberter paternalist politikalar özerkliği ihlal etmez. Kullandıkları mekanizmalar gizli / örtük değildir... ve refahı artırma potansiyeli vardır.” (Le Grand ve New, 2015, s. 146)

Liberter paternalizm fikri, her durumda mevcut paternalistik uygulamaların iyi bir alternatifi olarak görülebilir.

Etik Açıdan Liberter Paternalizm

Bu çalışmada da görüldüğü üzere liberter paternalizm fikri (gerek felsefi gerekse bilimsel açıdan) pek çok kişi tarafından sert eleştiri almış ve almaktadır. Bununla beraber pek çok ülkede uygulanmış pek çok liberter paternalizm politikası ve uygulaması da refah artışına çok büyük katkı sağlamıştır⁷. Örneğin, Johnson ve Goldstein (2003) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, otomatik rıza (opt-out) uygulayan ülkelerde organ bağış oranı diğer ülkelere oranla belirgin şekilde yüksektir; organ bağış oranı, otomatik rıza uygulayan Avusturya’da %99,99, Belçika’da %98, Fransa’da %99,91 iken bu oran Danimarka’da %4,25, Almanya’da %12, Hollanda’da %29,79’dur. Genel olarak liberter paternalizm uygulamalarının uygun maliyetli, kanıt dayalı, özgürlüğü koruyan, partizan olmayan ve nispeten popüler politikalar vaat ettiği söylenebilir (Schmidt ve Engelen, 2020).

Sunstein, liberter paternalizm uygulamalarına etik açıdan yöneltilen eleştirilere ilişkin bir dizi görüş dile getirmiştir. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Sunstein, liberter paternalizm uygulamalarını devletin vatandaşı üzerine uyguladığı bir baskı ya da zorlama olarak değil, devletin vatandaşını doğru olanı seçme ve yapma konusunda teşvik etmesi olarak önermektedir. Örneğin liberter paternalizm uygulamaları oy verme hususunda vatandaşı teşvik etmek için kullanılabilir aşı olma konusunda da. Yani, liberter paternalizm uygulamalarında herhangi bir zorlama, ödül ya da ceza yoktur. Uygulama esnasında her şey şeffaftır, bireylerden gizlenen herhangi bir bilgi yoktur. Devlet vatandaşı sadece teşvik etmektedir.

Sunstein (2014) “Dürtmenin Etiği (Ön Taslak)” isimli çalışmasında temel olarak aşağıdaki argümanları savunmaktadır:

- “1. Seçenek mimarisine veya dürtmeye itiraz etmek anlamsızdır. Seçenek mimarisinden kaçınılamaz. Doğanın kendisi bir seçenek mimarıdır, hava durumu da, görünmez eller de. Kaçınılmaz olarak özel sektör de seçenek mimarıdır, hükümetler de. Belirli dürtmelere itiraz etmek mantıklıdır, ancak dürtmeye genel olarak itiraz etmek mantıklı değildir.*
- 2. Bu bağlamda, etik soyutlamalar (örneğin, özerklik, haysiyet ve manipülasyon hakkında) ciddi bir karışıklık yaratabilir. İlerlemek için bu soyutlamalar somut uygulamalarla anlamlandırılmalıdır. Dürtme ve seçenek mimarisi çeşitli biçimlerde ele alınabilir ve etik itirazlar spesifik olarak bir biçim üzerinden yürütülmelidir.*
- 3. Eğer kılavuzumuz refah ise, etik nedenlerle daha çok dürtme yapılması gerekir.*
- 4. Eğer özerklik bizim kılavuzumuz ise, burada da etik gerekçelerle daha fazla dürtme gerekir.*

⁷ OECD’nin, 2017 yılında yayınladığı “Davranışsal İçgörü ve Kamu Politikası: Dünyadan Dersler” (OECD, 2017) isimli yayınında, eğitimden sağlığa, finansal ürünlerden telekomünikasyona, çevreden iş piyasasına, dünyadan pek çok davranışsal içgörü uygulamasına ulaşılabilir.

5. Seçenek mimarisi, haysiyet ya da öz-yönetimden ödün vermemelidir, vermesi de gerekmez.
6. Bazı dürtme uygulamaları, seçenek mimarisinin yasadışı noktalara temas etmesi sebebi ile tartışmaya açıktır. Sonuçları meşru olduğunda ve dürtme uygulamaları tamamen şeffaf ve kamu denetimine tabi olduğunda, inandırıcı bir etik itirazın gelmesi olasılığı daha düşüktür.
7. Bununla birlikte, iyi bir amaç taşıyan ancak manipülatif özellik de taşıyan müdahaleler olması durumunda, etik itirazlar söz konusu ise, özellikle de kişilerin rızası yok ise, bu tür uygulamalar özerkliği ve onuru zedeleyebilir. Hem kavram hem de manipülasyon pratiğinin dikkatle yapılmasını gerekir. Manipülasyon kavramının bir çekirdeği ve bir çevresi vardır; bazı müdahaleler merkeze, bazı müdahaleler çevreye uyarken diğerleri her ikisinin de dışında kalır.” (s. 1)

Bununla beraber bazı liberter paternalizm karşıtları dürtme uygulamalarının özgürlük, özerklik, saygı ve haysiyet gibi temel ahlaki değerlerle çatışabileceğini savunmaktadır (Schmidt ve Engelen, 2020).

Sonuç Yerine

Adına şarkılar, şiirler yazılmış, savaşlar yapılmış, tarihe geçen sözler söylenmiş bir kavramdır özgürlük. Elbette değerlidir ve savunulması gerekir. Peki, insanın tamamen özgür olması mümkün müdür? Ya da özgürlüğün sınırları nedir?

İnsanın mutlak özgürlüğünü savunmak, insanların kendi kişisel gelişimleri için hata yapmalarını ve hatalarından öğrenmelerini gerektiğini söylemek, insanlara müdahale edilmesi yerine insanların eğitilmesi gerektiğini öne sürmek son derece iyi niyetli bir bakış açısıdır. Bu bakış açısı ile aşk acısı nedeniyle intihar girişiminde bulunan bir ergenin ölme özgürlüğüne müdahale edilmemelidir. Benzer şekilde tüm dünyayı saran bir salgın esnasında maske takmak istemeyen kimseye müdahale edilmemeli, sokağa çıkma yasağı konulmamalıdır. Sigara, alkol, şekerli içecekler, pornografi, kumar benzeri ürün ve hizmetler üzerinden günah vergisi⁸ alınmamalı, hatta uyuşturucu satışı dahi serbest olmalıdır. Bu örnekleri verirken amaç “devede kulak safsatası” yapmak değildir. Amaç, özgürlüklerin nerede başlayıp nerede bittiğinin ne kadar göreceli olduğunu ve toplumun genel refahı için dışarıdan müdahalenin ne kadar elzem olduğunu ortaya koymaktır.

Bireysel olarak insanoğlunun, sadece toplumun refahını korumak ya da artırmak için değil, kendisinden korunmak amacıyla da müdahaleye ihtiyacı vardır. İnsanoğlu, doğduğu andan öldüğü ana kadar pek çok duygusal, sosyolojik, psikolojik süreçten geçer, akıl yürütme yeteneği zamanla değişir, hatta insanın içinde bulunduğu koşullar dahi radikal şekilde değişiklik gösterebilir. Bir anlamda, hukukun var oluş sebeplerinden biri de budur. Hukuk, tüm insanlar için geçerli olan, toplumsal yaşamı düzenleyen ve hatta insanı insandan koruyan sistemdir.

İnsanoğluna atfedilen pek çok değeri –başta ahlaki değerler olmak üzere- büyük oranda bağlam (context) belirler. Tüm bu değişen koşullar içerisinde insanoğlunun hem özgürlüğünü ve otonomisini korunmasını hem de kendinin ve genel olarak toplumun refahını artıracak yönde davranmasını, üstelik bunu toplum içerisinde her bir bireyin ayrı ayrı yapmasını beklemek son derece akıldışıdır (özellikle de dünyada yaklaşık 8 milyar farklı birey olduğu düşünüldüğünde⁹).

Bu anlamda, bu çalışma boyunca anılan (ve anılmayan) çalışmalar dâhilinde akla ve vicdana en uygun çıkarım şu gibi görünmektedir: “erkin amacı, özerkliği göz önünde tutarken aynı zamanda toplumun refahını en üste çıkaran paternalist politikalar geliştirmek olmalıdır. Erk,

⁸ Günah vergisi (sin tax), sigara, alkol, şekerli içecekler, pornografi, kumar gibi ürün ve hizmetler üzerinden alınan özel bir tüketim vergisidir. Oranları ve/veya uygulamaları ülkeden ülkeye değişebilmektedir.

⁹ bkz. “ortak varlıkların trajedisi (tragedy of the commons)”

“sürekli dırđır eden bir dadı değil, yardımcı olan bir arkadaş gibi hareket etmelidir” (Le Grand ve New, 2015, s. 177). Devlet elbette insan haklarına, düşünce ve ifade özgürlüğüne ve özerkliğe saygı duymalı ve gereken hassasiyet ve özeni göstermelidir. Bununla birlikte devletin asli amaç ve görevlerinden biri de kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak ve insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2020). Mevcut hali ile liberter paternalizm, etik kurallar çerçevesinde uygulandığında ve tam şeffaflık sağlandığında, toplumun refahını artırmak için kullanılabilir uygun maliyetli, etkili ve faydalı bir politika aracı ve felsefesi olarak görünmektedir. Nitekim pek çok ülkede liberter paternalistik uygulamaların gündemde oldu ve her geçen gün de bu tür uygulamaların -devlet eliyle ve bilinçli olarak- yaygınlaştığı görülebilir. Bu çalışmada liberter paternalizme getirilen eleştiriler ve verilen destek ele alınarak liberter paternalizm olumlu ve olumsuz yanlarıyla tartışılmış, okuyucuya kapsayıcı ve bütüncül bir liberter paternalizm tartışması sunulmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Barton, A., ve Grüne-Yanoff, T. (2015). From libertarian paternalism to nudging—and beyond. *Review of Philosophy and Psychology*(6), 341-359. doi:10.1007/s13164-015-0268-x
- Bechler, R. (2019). The unravelling of the Reithian BBC. Ocak 03, 2020 tarihinde opendemocracy.net/en/ourbeeb/unravelling-reithian-bbc/ adresinden alındı
- Dworkin, G. (2020). Paternalism. Ocak 1, 2021 tarihinde [The Stanford Encyclopedia of Philosophy \(Fall 2020 Edition\): plato.stanford.edu/entries/paternalism/](http://The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2020 Edition): plato.stanford.edu/entries/paternalism/) adresinden alındı
- Epstein, R. (2018). The dangerous allure of libertarian paternalism. *Review of Behavioral Economics*, 389-416. doi:10.1561/105.00000087
- Gigerenzer, G. (2015). On the supposed evidence for libertarian paternalism. *Review of Philosophy and Psychology*(6), 361-383. doi:10.1007/s13164-015-0248-1
- Hartman, R., Doane, M., ve Woo, C.-K. (1991). Consumer rationality and the status quo. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(1), 141-162.
- Herdman, E. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 3(1), 2-4.
- Johnson, E., ve Goldstein, D. (2003). Do defaults save lives? *Science*, 1-3. doi:10.1126/Science.1091721
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Londra: Macmillan.
- Kahneman, D., Knetsch, J., ve Thaler, R. (1991). The Endowment Effect, Loss Aversion, and Status Quo Bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 193-206.
- Le Grand, J., ve New, B. (2015). *Government Paternalism: Nanny State or Helpful Friend?* New Jersey: Princeton University Press.
- Mitchell, G. (2004). Libertarian paternalism is an oxymoron. Mitchell, Gregory, *Libertarian Paternalism is an Oxymoron*. FSU College of Law, Public Law Research Paper No. 136; FSU College of Law, Law and Economics Paper No. 05-02, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=615562>, 1-42. papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=615562 adresinden alındı
- OECD. (2017). *Behavioural Insights and Public Policy: Lessons from Around the World*. Paris: OECD Publishing.
- Özdemir, Ş. (2019). Bir Kamu Politikası Aracı Olarak Davranışsal İçgörü. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*(34), 247-274. doi:10.17829/turcom.526240

- Peksevim, S., ve Akgiray, V. (2019). Reforming the pension system in Turkey: Comparison of mandatory and auto-enrolment pension systems in selected OECD countries. Aralık 15, 2020 tarihinde [oecd.org/pensions/Reforming-the-Pension-System-in-Turkey-2019.pdf](https://www.oecd.org/pensions/Reforming-the-Pension-System-in-Turkey-2019.pdf) adresinden alındı
- Rebonato, R. (2014). A critical assessment of libertarian paternalism. *Journal of Consumer Policy*, 37, 357-396. doi:10.1007/s10603-014-9265-1
- Salvat, C. (2008). Is libertarian paternalism an oxymoron?: A comment on Sunstein and Thaler (2003). hal-00336528 , 1-19.
- Samuelson, W., ve Zeckhauser, R. (1988). Status Quo Bias in decision making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1, 7-59.
- Schmidt, A., ve Engelen, B. (2020). The ethics of nudging: An overview. *Philosophy Compass*, 113. doi:10.1111/phc3.12658
- Sunstein, C. (2012). *Why nudge? The politics of libertarian paternalism*. New Haven: Yale University Press.
- Sunstein, C. (2014). The ethics of nudging. Ocak 4, 2021 tarihinde Harvard University's DASH Repository.: papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2526341 adresinden alındı
- Sunstein, C., ve Thaler, R. (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. *The University of Chicago Law Review*, 70(4), 1159-1202.
- T.C. Anayasa Mahkemesi. (2020, Ocak 24). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/ adresinden alındı
- Thaler, R., ve Sunstein, C. (2003). Libertarian Paternalism. *The American Economic Review*, Mayıs(2), 175-179.
- Thaler, R., ve Sunstein, C. (2008). *Nudge—Improving decisions about health, wealth and happiness*. New Haven: Yale University Press.
- Türk Dil Kurumu. (2020). <https://sozluk.gov.tr/>. Ocak 01, 2021 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- van der Vossen, B. (2019). Libertarianism. Ocak 1, 2021 tarihinde he Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2019 Edition): plato.stanford.edu/entries/libertarianism/ adresinden alındı
- Vedung, E. (2010). Typology of Instruments. M.-L. Bemelmans-Videc, R. Rist, ve E. Vedung içinde, *Carrots, Sticks Sermons* (s. 26). New Jersey: Transaction Publishers.
- Veetil, V. (2011). Libertarian paternalism is an oxymoron: an essay in defence of liberty. *European Journal of Law and Economics*, 31, 321-334. doi:10.1007/s10657-010-9193-8
- Yalçın, Ç. (2014, Mayıs 21). Bilimsel Yayınlar ve Türleri. Mayıs 09, 2021 tarihinde yalansavar.org/2014/05/21/bilimsel-yayinlar-ve-turleri/ adresinden alındı
- Young, R. (2009). John Stuart Mill, Ronald Dworkin, and paternalism. C. Ten içinde, *Mill's on Liberty* (s. 209-227). Cambridge University Press. doi:doi.org/10.1017/CBO9780511575181

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Toplumsal Politika Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.